

ALMANTAS SAMALAVIČIUS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

URBS IR CIVITAS: LEWISO MUMFORDO URBANISTIKA

Urbs and Civitas: Urbanism of Lewis Mumford

SUMMARY

The processes of urban growth became the alfa and omega of large cities in post-communist Lithuania; however, a critical and analytical discourse of these processes is still forming in Lithuanian intellectual and academic circles. The article discusses the concepts of Lewis Mumford, one of the most important urban philosophers and critics of the last century. My article discusses the following topics in Mumford: his concept of city's historical growth and expansion, his interpretation of city culture as expression of civilizing processes, his analysis of the cycles of city's rise and decline, the prospects of limits of growth and renewal of megalopolis, the impact of technological processes and consumer mentality on city culture, his understanding of anti-city as urban entity that is incapable of performing its functions. I claim that the reflection on and critical analysis of Mumford's concepts and critique of the city might be usable and effective instrument in establishing a discourse on the development of contemporary Lithuanian cities.

SANTRAUKA

Urbanistinė plėtra jau tapo pokomunistinės Lietuvos didmiesčių raidos alfa ir omega, tačiau šią problematiką kritiškai interpretuojantis diskursas mūsų intelektiniame ir akademiniam kontekste mezgasi lėtai. Straipsnis skirtas Lewiso Mumfordo, vieno reikšmingiausių XX a. urbanistinių mąstytojų ir kritikų, pasaulėžiūrai ir teorinėms koncepcijoms aptarti. Analizuojama jo plėtotą miestų istorinės raidos koncepcija, miesto kultūros raidą interpretuojanti kaip civilizacinių procesų išraišką; tyrinėjama mąstytojo išplėtotą miesto augimo ir žlugimo ciklą schema, šiuolaikinio didmiesčio – megalopolio plėtos problemos ir atsinaujinimo galimybės; technologinių procesų ir vartotojiško mentaliteto įtaka miesto kultūrai; svarstoma Mumfordo pateikta antimiesto kaip šiuolaikinio funkcijų nebepajėgiančio atlikti urbanistinio darinio samprata. Straipsnyje teigiama, kad Mumfordo miesto refleksijos ir koncepcijų kritiška analizė gali būti naudingas ir veiksmingas instrumentas kuriant šiuolaikinį Lietuvos miestų diskursą, gebantį ne tik įvertinti miestų plėtos padarinius, bet ir siūlyti atsinaujinimo ir humanizavimo galimybes.

RAKTAŽODŽIAI: urbanistika, miesto kultūra, urbanistinė plėtra, architektūros kritika, Lewisas Mumfordas.

KEY WORDS: Urbanism, city culture, urban growth, architectural criticism, Lewis Mumford.

BENDRUOMENĖ IR MIESTO PLĖTRA

Interpretuodamas istorinį miestą ne tik kaip fizinį kiautą ar, galiausiai, kaip civilizacijos technologinius ir estetinius pasiekimus atspindinčią ir išreiškiančią struktūrą, bet ir kaip vietą, kurioje nuo seniausių laikų telkiasi žmonių bendruomenė, urbanistinę raidą Mumfordas glaudžiai siejo su natūraliais sociumo poreikiais, kurie mieste nuo seniausių laikų yra įgavę ir simbolinę išraišką. Pavyzdžiui, viduramžių miesto siena – tai ne vien fizinis barjeras, atliekantis apsaugos ir gynybos funkciją, bet pirmiausia aiškiai regimas paties miesto simbolis, jo vizualus riboženkliis. Būtent siena sugėbėjo paversti miestą sala; o patį miestą taip pat galima traktuoti kaip laivą, kuris „padėjo sukurti gyventojų vieningumo jausmą“ – tvirtino Mumfordas.⁵⁰ Miesto bendruomenės viešajam gyvenimui, kolektyvinių ritualų praktikavimui ir paprasčiausiam kasdieniam bendravimui būtina tam tikra aplinka, be kurios sunkiai įsivaizduojama bet kokia savanoriškos asociacijos forma – jam būtinos viešosios erdvės, leidžiančios žmonėms ir būti kartu, ir prireikus, pasitraukti į vienumą. Priešingai nei Jane Jacobs, kuri buvo įsitikinusi, kad viešasis urbanistinis gyvenimas turi būti sutelktas miesto gatvėse, Mumfordas pirmenybę teikė kitoms atviroms viešosioms erdvėms – aikštėms, parkams ir sodams, kurie buvo nuo seno kuriami ir puoselėjami istoriniuose miestuose. Šios miesto viduje esančios viešosios erdvės – aikštės, sodai, o taip pat gatvės, nuo seniausių laikų buvo glaudžiai susiję su žmonių bendruomeniniais ir laisvalaikio poreikiais. Ne nuostabu, kad rinkos (turkaus) aikštė be-

veik visuomet atsirasdavo šalia katedros ar bažnyčios, kadangi šventovės buvo dažniausiai ir gausiausiai krikščioniško miesto gyventojus suburiančios vietos. Tad daugiafunkcinę rinkos aikštę, pasak Mumfordo, galima laikyti ir akropoliu, ir amfiteatru. Kitais žodžiais tariant, ji vienu metu tenkina pačius įvairiausių miesto gyventojų poreikius – nuo prekybos iki viešųjų reginių. Bendruomenės sutelkimo funkcijas atliko ir gatvė, kuri ankstyvųjų viduramžių laikotarpiu buvo skirta ne tiek transporto eismui (arba kaip jos funkciją apibrėžė XX amžiaus modernistinės urbanistikos guru Le Corbusier – „mašina skirta judėjimui“), kiek pėstiesiems ir žmonių bendravimui. Netgi tokie viešieji technologiniai įrenginiai kaip šuliniai ar vandens pompos ir senosiose gyvenvietėse, ir vėlesniame istoriniame mieste turėjo ne vien tiesioginę paskirtį, bet ir atliko svarbų socialinį vaidmenį – viduramžiais jos gyventojus suburdavo prie vandens šaltinių; čia jie rinkdavosi siekdami pabendrauti, pasikeisti žiniomis ar paprasčiausiai paplepti, todėl aplinkinių kvartalų bendruomenėms šuliniai bei kitos vandenvietės buvo tarsi „vietos laikraštis“⁵¹. Galima pridurti, kad moderniosios Vakarų civilizacijos mažiau paliestuose regionuose, kur praktikuojami tradiciniai gyvenimo būdai, vandenvietės panašias funkcijas atlieka iki šiol. Remdamasis puikiomis istorijos žiniomis, Mumfordas priminė kokios gilios miesto rekreacinių erdvių ištaikos. Jau viduramžių miestuose – kompaktiškose, tankaus urbanistinio audinio struktūrose – būta daugybės daržų ir sodų, netgi laukų ir ganyklų, kurios egzis-

tavo ir pačių miestų viduje, ir priemiesčiuose. Viduramžių gyventojai laisvalaikį dažniausiai leido atvirame ore, šaudydami iš lanko ar mėtydami kamuolį...⁵². Įdėmus žvilgsnis į civilizacijos istoriją leido Mumfordui pastebėti, kad tariama pažanga, kuria dažnai puikuojasi modernūs žmogus, gana abejotina. Ar praėjus daugeliui šimtmečių šiuolaikinio didmiesčio gyventojas turi daugiau galimybių naudotis socialinėmis erdvėmis nei jo protėviai viduramžių mieste? Ar standartizuotos, suvienodintos, vietos dviasią praradusios viešosios erdves leidžia pasireikšti miesto gyventojų bendruomeniškumui? Natūralu, kad panašių klausimų kėlimas ir svarstymas gana dažnai baigiasi paradoksaliomis išvadomis, kurios, deja, dažniausiai nėra itin palankios savo gerbūvių ir technologines galimybes sureikšminusiam šiuolaikiniam žmogui. Tad svarstydamas miestų plėtros, jų planavimo klausimus, Mumfordas nevengė pabrėžti, kad jame esančios viešosios erdvės, susijusios su socialine paskirtimi yra itin reikšmingos. Viešųjų erdvių – aikščių ar parkų problemos neįmanoma išspręsti vien mechanškai didinant joms skirtus plotus. Viešųjų erdvių planavimas mieste pirmučiausia susijęs su visu gyvenimo būdo modeliu ir tik jo kontekste įmanoma suvokti viešųjų erdvių funkcijas.

Nepaisant esminių pokyčių, kurie dar moderniosios epochos apyaušryje nutraukė natūralią miesto raidą ir pajungė ją spartiems ir masinių pobūdį įgavusiems industrializacijos ir urbanizacijos procesams, daugelis natūralių žmoniškų poreikių išliko beveik nepakitę, nors ir miestas, ir gyvenimas jame įgijo tiek naujas formas, tiek naują turinį. Kaip pabrė-

žė mąstytojas, miestas privalo ne tik sutelkti didelius skaičius žmonių kokiam nors veiklos rūšiai, bet ir sudaryti jiems tinkamas sąlygas tinkamu laiku išvengti pernelyg didelės socializacijos, triukšmo ir paprasčiausiai pabūti „vienumoje ir ramybėje“⁵³. Plačiai išsiplėtusiame, amorfiškame ir tuo pačiu metu fiziškai sutankintame, milžiniškus žmonių kiekius talpinančiame ir nuolatinėje judėjimo būsenoje esančiame metropolijoje šitai tapo daugeliui gyventojų retai pasiekiamą (ar beveik nepasiekiamą) prabanga. Pagreitį įgavę save nuolatos reprodukuojantys urbanistinės plėtros procesai – greitkelių tiesimas mieste, augantis priemiesčių skaičius, nuolatos progresuojantis transporto priemonių skaičius ir kt. – parkus, sodus, želdynus, kurie nepaisant didelio statinių tankumo klestėjo ir savo paskirtį puikiausiai atliko viduramžių mieste, vėlesniu istorijos laikotarpiu išstūmė į miesto socialinio ir kultūrinio gyvenimo paraštes. Urbanistinio audinio ir greitkelių tinklo plėtra, pasak mąstytojo, „ėmė tarnauti mašinai, bet ne žmogaus poreikiams“. Šią tendenciją Mumfordas aiškino kaip vieną didžiausių ateities miestams gresiančių pavojų. Todėl „jei nebus pasiūlyta jokių šviežių idėjų, nuolatinis palaidų priemiesčių vietovių augimas sunaikins istorinius miestus ir deformuos natūralų kraštovaizdį, sukurdamas didelę masę nediferencijuoto, žemos prabos urbanistinio audinio, kuris, norėdamas atlikti net ir minimalias miesto funkcijas sukurs maksimalų privataus judėjimo kiekį ir tuo pačiu perkels kaimo vietoves dar toliau nuo besiplėtojančių priemiesčio erdvių.“⁵⁴ Šiandienų pliuralistinių, ambivalentiškų kultūros diskursų kontekste šios Mumfordo pa-

stabos skamba šiek tiek neįprastai – tarsi moderniojo miesto gyventojui nepalankaus, beapeliacinio teisėjo verdiktas arba kaip senovės pranašo perspėjimas, kurio visa savo esybe kratosi „moksliniu pasaulėvaizdžiu“ persiėmusi modernioji sąmonė. Tačiau kad ir kokiomis pranašiškomis intonacijomis kalbėjo mąstytojas, sunku nepritarti jo skvarbiai išvalgai: kuo sparčiau vyksta urbanistinės plėtros procesai, kuo labiau didėja žmogaus technologinės galimybės, tuo dažniau modernus metropolis tampa vieta, kurią vis sunkiau pritakoti normaliam ir darniam žmonių bendruomenės gyvenimui. Turint galvoje, kad pliuralistinė, arba Zygmunto Baumano žodžiais tariant, „likvidi“ šiuolaikinė visuomenė nemėgsta nei griežtų „intelektualinių teisėjų“, nei moralinėms normoms išpareigojusių pamokslininkų, galima būtų kelti klausimą, ar Mumfordo išsakyta šiuolaikinio didmiesčio kritika nėra grįsta pasenusiomis, atgyvenusiomis ir susikompromitavusiomis pažiūromis? Gal ją derėtų priskirti bet kokias naujoves įtariai vertinančio konservatoriaus žvilgsniui? Galiausiai galbūt aiškiais vertybinėmis nuostatomis grįsta moderniosios urbanizacijos kritika turėtų būti interpretuojama kaip intelektualinė atgyvena, nepritampanti prie šiuo metu madingos reliatyvizmo dvasios ir laikoma „senų gerų laikų“ nostalgija dvelkiančiu romantiizuotos sąmonės produktu?

Šiuos klausimus galima laikyti retoriniais, nes amerikiečių mąstytojo ir rašytojo kritika XXI amžiaus pradžioje išlieka nė kiek ne mažiau aktuali globalių dabarties urbanizacijos procesų kontekste, negu ji buvo jo aktyviausios veiklos metais, kai kapitalistinėse ir socialis-

tinėse visuomenėse klestėjo tvirtas, tačiau perdėm naivus tikėjimas linijine žmogaus ir technologijų pažanga. Kaip galima spręsti iš gyvybingesnės, profesinių kvalifikacijų ir moralinių koordinacinių sistemos neprarusios šiuolaikinės architektūros bei urbanistinių procesų kritikos, kuriai nesvetima vertybinė dimensija, Mumfordo nubrėžta aksiologinė trajektorija šiandien yra ne tik reikšminga, bet ir įgauna naujų reikšmės ir prasmės niuansų. Megalopolioi arba antimiestui tampant nekvestionuotina mūsų laikų realybe, daugelis jo aptartų miesto raidos ir plėtros problemų įgauna dar sudėtingesnius, dar dramatiškesnius, dar didesnę nerimą keliančius pavidalus. Tarsi trumpu aforizmu paversdamas andainyščius Mumfordo svarstymus, anglų architektūros kritikas Martinas Powley'us taikliai pastebi: „Nesvarbu kiek pinigų bus mesta mitologiniam ateities metropolio ieškojimui, niekad nepavyks įveikti nei technologijų evoliucijos išcentrinės jėgos, nei individų noro gyventi ten kur jie nori, pasirinkę prideramą atstumą vienas nuo kito.“⁵⁵ Koks sveiką nuovoką išsaugojęs šiuolaikinio urbanistinio „kentauro“ – metropolio ir megalopolio bruožų turinčio didmiesčio gyventojas ryžtųsi ginčyti šią paprastą, bet iškalbingą tikrąbę?

Mumfordo praėjusiame amžiuje analizuota viešųjų erdvių likimo moderniajame metropolijoje problematika, žaliųjų plotų bendruomeninės, socialinės vertės klausimai šiandien išlieka nė kiek ne mažiau aktualūs. Nenuostabu, kad daugelis išsamesnių šiuolaikinių tyrimų ne tik patvirtina jo teorines prielaidas, bet netgi atrodo kaip tų pačių klausimų kėlimas iš naujo. Ar tai nereiškia, kad per pasta-

ruosius dešimtmečius savo tempus spartinusi urbanistinė plėtra daugybę kartų pranoko sveiką nuovoką ir ja pagrįstą krtitiką? Veikiausiai taip, nes Mumforo balsas aidi daugelio šiuolaikinių urbanistų svarstymuose. Pavyzdžiui, jį primena Annos Forsyth ir Michaelio Southwortho intonacijos kalbant apie miesto kultūros nuosmukį, sukeltą sparčios, darna nepasižyminčios urbanistinės plėtros ir greitkelių išiveržimo į miesto audinį. Šie tyrinėtojai konstatuoja: „Greitaeigis eismas sugriovė puikiai išsąknyjusį pėsčiųjų judėjimo tinklą ir sukūrė prievartinius barjerus laisvam judėjimui pėsčiomis. Ignoruojant pėsčiųjų patirtį, gatvė prarado savo intymų dydį ir perregimumą, tapo paprasčiausiu aptarnavimo keliu, neturiniu jokio viešojo gyvenimo. Modernistinis planavimas ir projektavimas atskyrė pėsčiuosius nuo automobilio, perkeldamas juos į aukštyrų pakeltas aikštes, padangių kelius ir uždarus, 'žaliuosius kelius' bei sterilias pėsčiųjų alėjas.“⁵⁶ Tokį beatodairiškos urbanizacijos procesų rezultata Mumfordas buvo jau senokai numatęs. Todėl šie pastebėjimai gali būti pagrįstai laikomi dar vienu argumentu išmintingų urbanistinio mąstytojo išvalgų naudai...

Mumfordui nerimą ir pasibaisėjimą kėlė moderniojoje visuomenėje tarsi masinė epidemija plintanti greičio ir automobilių eismo „religija“. „Greitis – yra vulgarus gyvenimo tikslas, neturintis jokių reikšmingesnio pobūdžio estetinių

interesų“, – aistringai ir be kompromisų teigė mąstytojas, ragindamas plėtoti miestuose tokią transporto sistemą, kuri sumažintų eismo srautus, pristabdytų judėjimo greitį ir pritaikytų jį žmogaus tikslų įvairovei.⁵⁷ Estetiniai gyvenimo mieste aspektai jam buvo nemažiau svarbūs nei bendruomenės teisės į jų poreikius atitinkančias „socialines“ erdves. Judėjimas pėsčiomis, kaip pastebi šiandieniniai urbanistai, glaudžiai siejasi su estetinė žmogaus patirtimi.⁵⁸ Nenuostabu, kad svarstydamas miesto problemas, žmogaus ir urbanistinės aplinkos darnos klausimus, jis dažnai griežtai oponavo „techninius“ kamertonus iškeliantiems ir sureikšminantiems specialistų požiūriams, kurie išleisdami iš akių visumą, nepateikia esminių sprendimų. Darnų miesto gyvenimą lemia ne vien tobulėjančios technologijos, bet ir estetika, kurią modernioji urbanistinė sąmonė išstūmė į pasąmonę, tačiau dėl to ji tampa nė kiek nemažiau reikšminga. Todėl bet kokie moderniosios civilizacijos pasiekimai ne tik gali ir turi būti vertinami estetiniu požiūriu. Todėl estetinį aspektą pasitelkęs jis vertino ir modernių miestų planus, nesureikšmindamas jų techninės pusės. Pasak Mumfordo, „joks miesto planas negali būti apibūdintas pagal jo dvimatį šabloną, nes tik savo trečiojoje dimensijoje, per judėjimą erdvėje, per transformaciją laike, atgyja funkcijų ir estetikos santykis.“⁵⁹

URBANISTINĖS EKOLOGIJOS LINK

Istoriko nuvoka, estetinė pagava ir racionalus, humanistinėmis premisomis grįstas Mumfordo urbanistinis mąsty-

mas leido jam giliau ir įvairiapusiškiau suvokti miestą, kaip be galo sudėtingą, civilizacinį tęstinumą, kultūrinę tradi-

cijas turinčią, įvairių kaitos faktorių veikiamą dinamišką, tačiau pastovią, darnos siekiančią (deja, ne visuomet šį tikslą pasiekiančią) struktūrą. Skirtingai nei daugelis jo amžininkų, pasidavusių modernybės ideologijai ir linijinės pažangos kultui, tad interpretavusiems miesto kūną kaip kartezietišką analitinės geometrinės erdvės *tabula rasa*, kurią įmanoma įvairiausiai skaidyti, dalyti, jungti, pertvarkyti, galiausiai – sunaikinti ir vėl sukurti iš naujo, atmetus bet kokią nostalgiją vietos dvasiai (*genius loci*) ir kultūrinei atminčiai, Lewis Mumfordas miesto kūrimą suvokė kaip visiškai kito pobūdžio techninę, socialinę ir estetinę programą. Miestas jam buvo toks istorinis, daugybe unikalių požymių turintis darinys, kuriam reikalinga protinga, istorijos eigoje pasiteisinusi elgsena, atsilaukanti prieš iššūkius ir konfliktų įtampas, gebanti išsaugoti tęstinumą, suprantamumą ir harmoniją.⁶⁰ Istorinis miestas – tai anaipol ne archeologinių kasinėjimų aikštelė ar sustingęs, negyvas muziejus. Tai veikiau gyva ir funkcionuojanti fizinė struktūra, kurioje atsispindi daugelis praeities įvykių, kadaise padarytų sprendimų, kuriame išikūnijusios vertybės ir žmonių bendruomenės pasiekimai, kurie išlieka gyvybingi ir toliau daro įtaką ir visai kultūrai, ir atskiriems individams.

Kad miestas išsaugotų istorinį tęstinumą, tačiau nevirstų „druskos stulpu“, jis turėtų būti suvokiamas kaip įvairialypė, kompleksinė visuma, kurios gyvybingumui būtina atitinkama elgsena, pasireiškianti urbanistinėje politikoje. „Skaičiausias ir tankumo ribojimas, socialinės ir ekonominės veiklos mišinys, vidinis balansas, sąveika tarp naudingų

atvirų ir gyvenamų erdvių, parkų, sodų ir žaliųjų pasivaikščiojimo zonų kaip integralių urbanistinės aplinkos dalių regeneravimas – štai raktai į didelio miesto grūsties ir pakrikimo įveikimą ir bendro svetingumo restauravimą“, – teigė mąstytojas.⁶¹ Tokios urbanistinės politikos įgyvendinimui būtinas atitinkamas filosofinis požiūris į miestą kaip į kultūriniu bei socialiniu požiūriu vertingą istorinį darinį ir jo daugialypes funkcijas, būtina protinga koncepcija, teikianti pirmenybę ne beatodairiškiems urbanistinės plėtros, transporto eismo, nekilnojamo turto rinkos, kapitalo judėjimo procesams, bet darniai, subalansuotai miesto organizacijai, išmintingo vienvės ir įvairovės santykio išlaikymui, nepageidaujamų ir jo sveikatai grėsmingų jėgų kontrolei... Lewis Mumfordas nebuvo grynas romantikas, nes aiškiai suvokė miesto regeneracijos uždavinių sudėtingumą. Pasak jo, „naujas miesto vaizdinys, kuris atitiks jo visas dimensijas negali būti darbas, kuris paprasčiausiai atliekamas per vieną naktį: jame turi atsirasti vietos gamtai, upei, įlankai, kalnui, miškui, klimatui, o taip pat – žmonijos istorijai ir kultūrai, kartu su sudėtingą grupių, organizacijų, institucijų, asmenybių sąveika.“⁶² Mumfordo filosofinio požiūrio realistinį pagrindą liudija ir tai, kad jis, priešingai nei Le Corbusier, akinęs nušluoti funkcijų nebepajėgiančius atlikti istorinius miestus nuo žemės paviršiaus ir jų vietoje kurti naujas urbanistines struktūras, nesiekė savo svarstymų paversti *totaline* programa. Suvokiant šiuolaikinio miesto problemų sudėtingumą, nederėtų imtis globalios rekonstrukcijos, nes tokia veikla iš anksto pasmerkta nesėk-

mei. Todėl sudėtingų problemų sprendimą reikėtų pradėti nuo nedidelių vietų ir diferencijuotų grupių, pertvarkant ir atgaivinant smulkesnius urbanistinio audinio segmentus.⁶³

Urbanistinis mąstymas, grįstas humanistinėmis premisomis ir aksiologine orientacija, kuri išreiškė Lewiso Mumfordo miesto koncepcijos, niekuomet nebuvo virtęs marginaliniu moderniosios kultūros reiškiniu, nors jį dažniausiai nurungdavo naudos principus skelbianti ir kapitalo plėtrai tarnaujanti pasaulėžiūra, arba siaurai technicistinis miesto problemų supratimas. Pastaruoju metu globaliniu mastu ryškėjant naujų miesto plėtros problemų kontūrams, stiprėja urbanistinio mąstymo kryptis, tarp esminių savo vertybių kelianti humanistinę miesto problemų dimensiją ir propaguojanti sveiką ekologinį racionalizmą, beje, nesutaikomą su mechanistiniu racionalizmu, ginančiu kapitalo ir „pažangos“ interesus. Jo kritikos kryptį tęsiantys autoriai pastebi, kad šiuolaikinių miestų plėtrą toliau didina automobilių transporto gausėjimas, kurio geriausiu pavyzdžiu galima laikyti Los Andželą, kur per 90 procentų gyventojų važinėja asmeniniais automobiliais.⁶⁴ Vienintelis sprendimas, galintis esmingai sumažinti urbanistinę plėtrą – vis daugiau šalininkų įgyjančios darnaus miesto koncepcijos. Pasak ekologo Herberto Giradeto, „darnus miestas – tai toks miestas, kuriame visi jo gyventojai gali patenkinti savo poreikius

nekeldami pavojaus gamtos pasaulio gerbūviui ar kitų žmonių gyvenimo sąlygoms tiek dabar, tiek ateityje.“⁶⁵ Nesunku pastebėti, kokios glaudžios tokio mąstymo sąsajos su Mumfordo išvalgomis ir harmonijos ir darnos principais grįsta miestų ateitį. Kita vertus, akivaizdu, kad beribis tikėjimas kapitalu, trumparegis finansinės naudos ir pelno vaikymasis plačiai išsikerojęs šiuolaikiniame globalizuotame pasaulyje agresyviai priešinasi ekologiniam racionalizmui. Kaip pastebi urbanistinės plėtros tendencijas Anglijoje komentuojantis Davidas Nicholsonas-Lordas, šioje šalyje vyrauja tendencija statyti vis aukštesnius pastatus ir didinti jų tankį. Nuo 1995 iki 2005 metų Anglijoje statinių tankumas išaugo nuo 24 iki 41 procento, o Londone – nuo 48 iki 112 procentų, tuo tarpu sodų plotai mažėja ir nyksta, jie užstatomi naujais statiniais: du trečdaliai Londono želdinių, buvusių priešais namų fasadus, buvo nukloti asfaltu; šis plotas yra dvidešimt du kartus didesnis už Haid parką.⁶⁶ Panašios tendencijos pastebimos ir kituose didžiuosiuose metropoliuose, valdomuose šiuolaikinio kapitalizmo mito. Galima sutikti su Jonathano Porrito išvalga, kad šiuolaikinio kapitalizmo sistemoje pelningumas tapo esminiu visų dalykų matu, tačiau nepaisant tokia logika paremtų dabartinių ekonomikos tendencijų, darnos užtikrinimo siekis turi būti laikomas „neginčijamu imperatyvu visai žmonijai“.⁶⁷

VIETOJ IŠVADŲ

Darnos principų įgyvendinimas tampa ypač aktualia šiuolaikinės urbanistikos ir miestų planavimo problema. Lie-

tuva, beveik prieš pora dešimtmečių pasukusi rinkos ir vakarietiškos demokratijos keliu, netruko susidurti su esmin-

gais šiuolaikinio kapitalizmo sistemos prieštaravimais. Kapitalo koncentracija sostinėje ir kelių didmiesčių plėtra mažesnių miestų sąskaita, sparčiai, ir dažnai dirbtinai, pelno vardan kuriama nekilnojamojo turto rinka, didžiųjų prekybos rinkų stimuliuojama poreikių standartizavimo ir masinių traukos centrų plėtojimo urbanistinė politika didžiuosius Lietuvos miestus veda ten, kur jau yra atsidūrę kiti Vakarų metropoliai. Jei tokios tendencijos vyraus ir ateityje, susidursime su dar didesnėmis miestų plėtimosi ir pastatų tankio, automobilių eismo problemomis nei šiuo metu, kai sostinėje jos jau įgauna kritinį lygį. Jokiais techniniais sprendimais problemų, kurių prigimtis anaipatol ne techninio pobūdžio, išspręsti neįmanoma. Pagelbėti gali tik urbanistinis mąstymas, su-

gražinantis miesto refleksijai humanistinę dimensiją. Šiuo požiūriu Lewiso Mumfordo intelektualinis palikimas Lietuvos urbanistinės kultūros raidai turi itin didelį potencialą. Jo koncepcijų studijos ir sklaida galėtų padėti Lietuvos urbanistams, miestų planuotojams ir politikams suvokti ryškėjančias miestų plėtros prieštaras, o kartu su visuomene – kurti tokias miesto raidos strategijas ir urbanistinę politiką, kuri darnos principus paverstų ne tuščiomis ir paviršutiniškomis deklaracijomis, neturinčiomis ne tik geros verbalinės formos, bet ir intelektualinio turinio (tokių šiandieninėje Lietuvoje apstu), bet praktiniais instrumentais, kuriuos galima panaudoti Lietuvos didmiesčių „urbanistinės masės“ atgaivinimui ir miestų kultūros harmonizavimui.

Literatūra ir nuorodos

⁵⁰ Lewis Mumford. *The Culture of Cities*. – New York: Brace and Company, 1938, p. 54.

⁵¹ Ten pat, p. 48.

⁵² Lewis Mumford. *The City in History...* p. 43.

⁵³ Lewis Mumford. *The Urban Prospect*. – New York: Harcourt, Brace and the World, 1968, p. 40.

⁵⁴ Ten pat, p. 81–82.

⁵⁵ Martin Powley. *The Strange Death of Architectural Criticism. Collected Writings*. – London: Black Dog Publishing, 2007, p. 399.

⁵⁶ Ann Forsyth, Michal Southworth. *Cities Afoot – Pedestrians, Walkability and Urban Design*. // *Journal of Urban Design*, Vol. 13, No 1 (February 2008).

⁵⁷ Lewis Mumford. *The Urban Prospect...* p. 85.

⁵⁸ Pavyzdžiui, urbanistė F. M. Wunderlich pastebi, kad „vaikščiojimas yra pagrindinis urbanistinių vietų suvokimo jų gyvenimo (įkūnėjimo) būdas, o šia prasme estetinis ir išvalgus veiksmas. Vaikščiodami pajuntame ir išsiug-

dome vietos pojūtį. Judėdami urbanistinėje erdvėje, sustipriname savo santykį su ja ir suvokiame, kad socialine erdvė yra ritmiškai sustruktūrinta visuma...“ Žr.: Filipa Matos Wunderlicht. *Walking and Rhythmicality: Sensing Urban Space*. // *Journal of Urban Design*, Vol. 13, No 1 (February 2008), p. 136.

⁵⁹ Lewis Mumford. *The City in History...* p. 305.

⁶⁰ Lewis Mumford. *The Condition of Man...* p. 271.

⁶¹ Lewis Mumford. *The Urban Prospect...* p. 155.

⁶² Ten pat, p. 164.

⁶³ Ten pat, p. 18.

⁶⁴ Herbert Girardet. *Greening Urban Society. // Ethics and the Built Environment*. Ed. by Warwick Fox. – London: Routledge, 2000, p. 22.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ David Nicholson-Lord. *London Conundrum*. // *Resurgence*, March-April 2007, p. 11.

⁶⁷ Jonathan Porrit. *Wealth and Wellbeing*. // *Resurgence*, January-February, 2006, p. 12–13.